

AGNIESZKA PAWŁOWSKA
Szczecin

**ZABYTKI CECHOWE
W ZBIORACH MUZEUM NARODOWEGO W SZCZECINIE**

Słowa kluczowe: cechy rzemieślnicze, źródła historyczne, muzealia.
Keywords: craft guilds, historical sources, museum items.

Cechy rzemieślnicze zajmowały niezwykle istotne miejsce w strukturze społecznej od średniowiecza aż po koniec XVIII w. Jako organizacje o charakterze zawodowym skupiały w swych ramach przedstawicieli jednego zawodu. Poprzez swoją wielopłaszczyznową działalność wpływały w znaczącym stopniu na codzienność zarówno swoich członków, jak i ośrodka, w którym działały. Ich zadania i cele obejmowały wszystkie niemal dziedziny życia – od obowiązków i regulacji związanych z pracą, przez funkcje religijne, obronne czy polityczne, do inicjatyw wspierających i samopomocowych.

Po stuleciach działalności cechów pozostała bogata spuścizna w postaci wyrobów pochodzących z dawnych warsztatów, ale także przedmiotów, które obecne były w codziennym i odświętnym życiu korporacji. Te właśnie zabytki, świadkowie istnienia i funkcjonowania cechów, są przedmiotem naszego zainteresowania.

Stan badań w odniesieniu do kwestii zabytków cechowych jest niejednolicie zaawansowany. Stosunkowo niewiele jest pozycji omawiających te grupy zabytków w sposób wyczerpujący czy kompleksowy. Najliczniejsze są katalogi zestawiające obiekty z danego obszaru lub instytucji. Większość z nich bazuje jednak wyłącznie na pieczęciach cechowych i wyobrażonych na nich godłach.

Dla Pomorza są to teksty Romana Buczka, Marcina Majewskiego oraz katalog do wystawy archiwalnej w ramach obchodów 750. rocznicy nadania praw miejskich Szczecinowi¹. Z prac spoza Pomorza jedną z najwartościowszych jest studium źródłoznawcze Elżbiety Bimler-Mackiewicz, poświęcone zabytkom cechowym na ziemiach polskich – funkcjom tych zabytków, okolicznościom ich występowania i wizerunkom na nich². Z najnowszych katalogów warto wspomnieć o obszernym, bogato ilustrowanym zestawieniu tych artefaktów, pochodzących ze zbiorów Muzeum Narodowego we Wrocławiu³. Z innych, łączących zabytki różnego typu, wymienić można chociażby katalogi Elżbiety Bimler-Mackiewicz, Jadwigi Klepackiej, Magdaleny Meres, *Ornamenta Silesiae* czy *Rzemiosło warszawskie dawniej i dziś*⁴.

Często nie jesteśmy w stanie przyporządkować obiektów będących pierwotnie w posiadaniu cechów, o ile nie istnieje ich wczesna i wiarygodna dokumentacja bądź też nie wskazuje na to godło, inskrypcja czy inny element powiązany z właścicielem. W niniejszym tekście omówione zostaną zabytki przypisane cechom, znajdujące się w zbiorach Muzeum Narodowego w Szczecinie (MNS). Inicjatywa taka wydaje się bardzo potrzebna, biorąc pod uwagę znikomą znajomość tej grupy źródeł wśród historyków, a co za tym idzie – niewykorzystanie jej potencjału informacyjnego. Uwzględnione zostały wszystkie obiekty tej proweniencji, a także te, nieliczne zresztą, spoza terenu Pomorza Zachodniego. Informacje ograniczono do krótkiej charakterystyki artefaktów lub ich grupy oraz opisu bardziej interesujących czy rzadkich zabytków, zwłaszcza pod względem

¹ R. Buczek, *Pieczenie cechów zachodniopomorskich od XV do XIX w.*, cz. I: *Katalog*, „Materiały Zachodniopomorskie” 6 (1960), s. 419–454; M. Majewski, *Odciski stargardzkich pieczęci cechowych w Archiwum Ksiąg Szczecińskich*, w: *Wokół znaków i symboli. Herby, pieczęcie i monety na Pomorzu, Śląsku i ziemi lubuskiej do 1945 roku*, red. A. Chlebowska, A. Gut, Warszawa 2008; *Szczecin i Pomorze Zachodnie w dziełach kartograficznych, dokumentach i pieczęciach. Wystawa archiwalna w ramach obchodów 750 rocznicy nadania praw miejskich Szczecinowi*, red. M. Frankeł, Szczecin 1993.

² E. Bimler-Mackiewicz, *Znaki cechowe i ich funkcje na ziemiach polskich. Studium źródłoznawcze*, Warszawa 2004.

³ *Zabytki cechów śląskich*, red. M. Korzeł-Kraśna, Wrocław 2001.

⁴ E. Bimler-Mackiewicz, *Katalog zbiorów Działu Historii Rzemiosła Muzeum w Rybniku. Rzemiosła: ciastkarstwo, cukiernictwo, kucharstwo, młynarstwo, piekarstwo, rzeźnictwo*, Rybnik 1993; eadem, *Symbolika religijna na sztandarach cechowych. Katalog wystawy w Muzeum Diecezjalnym w Katowicach*, Katowice 1991; J. Klepacka, *Zabytki cechowe w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa. Katalog*, Kraków 1957; M. Meres, *Pamiętki cechowe w zbiorach Muzeum w Żywcu*, Żywiec 1974; *Ornamenta Silesiae. Tysiąc lat rzemiosła artystycznego na Śląsku*, Wrocław 2000; *Rzemiosło warszawskie dawniej i dziś. Katalog wystawy historycznej*, Warszawa 1979.

ikonograficznym, bez dokładnych danych metrycznych, na które nie ma miejsca w tym artykule.

Grupy zabytków

Omawiane obiekty znajdujące się w naszym muzeum podzielić można ogólnie na kilka większych grup, zgodnie z okolicznościami ich pierwotnego zastosowania⁵:

- przedmioty związane z wyposażeniem izby lub gospody cechowej: meble, obrazy, skrzynie (lady),
- przedmioty związane z urzędową działalnością cechu: pieczęcie, dokumenty,
- przedmioty wykorzystywane podczas uroczystości świeckich: ubrania, choraągwie, naczynia (wilkomy, kufle, kubki, talerze, dzbany), obiekty związane z obrzędowym przyjmowaniem nowych członków (zawieszki),
- obiekty związane z infrastrukturą oraz znaki identyfikujące i prawne.

Wyposażenie izby lub gospody cechowej

Bardzo rzadko spotkać można meble o interesującym nas pochodzeniu, w dużej mierze ze względu na szczególnie rzadkie sygnowanie i niemożność ich późniejszej identyfikacji. W naszych zbiorach zachowała się jedynie nakładka na zamek cechu murarzy zachodniopomorskich (?) z 1803 r.⁶ Na prostokątnej blaszce z trzema otworami zamka wyryto elementy godła cechowego: po prawej kilof skrzyżowany z siekierą, poniżej cyrkiel, u dołu siekiera, po lewej wąski kątownik, poniżej kątownica, u dołu miara i data 1803. Potrójne zabezpieczenie zamka wskazywać może na to, iż pierwotnie przeznaczony on był do lady, tradycyjnie zamykanej na dwa lub trzy zamki, do których klucze pozostawały w posiadaniu różnych osób.

Również tylko jeden przykład reprezentuje dekoracje malarskie. Jest to obraz wykonany w 1678 r. w Szczecinie na zlecenie cechu krojczych sukna, mający upamiętniać ważne dla organizacji wydarzenie, jakim było odrestaurowanie giełdy szczecińskiej⁷. W kwadratowej ramie umieszczono okrągłe malowidło z wyeksponowanym w dwudzielnej tarczy godłem cechu – w bordowo-brunatnym polu sierpowaty, srebrny nóż. Po bokach tarczy widnieją postaci: mężczyzna

⁵ Szerszy opis zabytków cechowych w kontekście ich funkcji jako znaku: E. Bimler-Mackiewicz, *Znaki cechowe...*, s. 19–155.

⁶ MNS-Rz-942.

⁷ MNS-Szt-1074.

w renesansowym stroju ze wzniesioną ręką z klejnotem oraz kobieta unosząca niewielki wianek.

Ostatnią należąca tu grupą zabytków są lady cechowe. Skrzynie te, stanowiące jeden z najważniejszych elementów będących w posiadaniu cechów, miały dwojakie zadanie. Z jednej strony służyły do przechowywania najważniejszych przedmiotów – dokumentów, pieczęci czy pieniędzy, z drugiej pełniły istotną funkcję w obrzędowości cechowej. Gest ich otwarcia oznaczał rozpoczęcie obrad i tym samym czynności formalnoprawnych. Tylko przy otwartym wieku skrzyni podejmowane były wiążące decyzje; wymagane też było stosowne, pełne powagi i szacunku zachowanie⁸. Skrzynie cechowe, przetrwałe obecnie w muzeach, często są trudne do dokładnej identyfikacji. Stosunkowo rzadko zaopatrzone są w napisy lub znaki umożliwiające poznanie dokładnego czasu powstania czy osoby właściciela. W wielu wypadkach sam fakt przeznaczenia cechowego jest zakładany przez analogię z innymi tego typu zabytkami. W zbiorach Działu Etnografii MNS znajduje się przynajmniej 25 skrzynek określonych jako cechowe na podstawie oznaczeń lub – częściej – takich, których kształt sugeruje pochodzenie cechowe. Chronologicznie pochodzą one w większości z XVIII w. – 15 sztuk i XIX w. – 9, jedna szacowana jest na XVI/XVII w. Dokładne miejsce pochodzenia nie jest znane dla żadnej z nich, przy czym niemal wszystkie określone zostały jako pomorskie. Wymiarami mieszczą się przeciętnie w granicach 30–50 cm wysokości, 45–70 cm długości i 30–40 cm szerokości. Większych rozmiarów są tylko dwie skrzynie – najstarsza, sięgająca 98 cm i najmłodsza – 97 cm długości. Częstym elementem konstrukcyjnym ład jest przyskrzynek – schowek wewnątrz skrzyni, wzdłuż krótszego boku, przeznaczony zazwyczaj na dokumenty, zamykany pokrywą⁹.

Zdobnictwo skrzyń cechowych jest zazwyczaj dość skromne, rzadko jednak występowały skrzynie zupełnie pozbawione dekoracji. Najpowszechniejsze wśród omawianych obiektów są obramowania płycizn listewkami na bocznych ścianach¹⁰ lub nakładki w postaci płaskich deseczek¹¹. Innymi stosowanymi technikami były snycerka¹² oraz intarsja, najczęściej w postaci gwiazdy umieszczonej

⁸ E. Bimler-Mackiewicz, *Znaki cechowe...*, s. 42–51; *Zabytki cechów...*, s. 150–154.

⁹ MNS-E-408, 909, 911, 912, 1021.

¹⁰ MNS-E-910, 394, 389, 406, 909.

¹¹ MNS-E-408, 1019.

¹² MNS-E-1021.

na nakładce wieka bądź licu¹³. Szczególnie interesujących pod względem zdobnictwa jest siedem lad. Cztery z nich zawierają motywy wskazujące na przynależność do konkretnego cechu. Na skrzyni z 1764 r., prawdopodobnie ze Stargardu Szczecińskiego, zamieszczono godło w pełnej oprawie heraldycznej, wskazujące na zbiorowy charakter cechu. W czteropolowej tarczy widnieją kolejno: siodło (siodlarze), młotek ciesielski, na nim cyrkiel i dwa dłuta, na uchwycie młotka siekiera i pilnik (cieśle), dwie rękawice (kaletnicy lub rękawicznicy) oraz gme-rek¹⁴. Pozostałością po innym godle są dwa lwy, pierwotnie trzymające je między sobą, na zabytku z przełomu XVIII i XIX w.¹⁵ Szczególne rozwiązanie zdobnicze zastosowano na najmłodszej skrzyni, pochodzącej prawdopodobnie z końca XIX w., należącej zapewne do cechu lub mistrza kowalskiego. Na wieku po obu bokach wryto narzędzia otoczone wicią roślinną z trójliściami – u góry widnieje klucz, u dołu zaś pilnik skrzyżowany z młotkiem. Pośrodku wieka w płyciźnie umieszczono płaskorzeźbę ukazującą wewnątrz kuźni oraz rzemieślników przy pracy. Na łuku nad wejściem do warsztatu widnieje data 1583, odnosząca się może do założenia cechu czy samej kuźni¹⁶. Wreszcie na najstarszej, szesnastowiecznej skrzyni okucie zamka w postaci trzech strzał wbitych w serce może wskazywać na cech gwoździarzy jako pierwotnych właścicieli¹⁷. Okucie zamka skrzyni z 1797 r., prawdopodobnie cechu stolarzy, przybrało natomiast kształt gryfa¹⁸. Malowane dekoracje zachowały się na dwóch ladach – dziewiętnastowiecznej, w której wewnętrzną stronę wieka ozdobiono czarnym ornamentem roślinnym na zielonym tle¹⁹, oraz na pochodzącej z 1747 r., w której jedną płyciźnę na przedniej ścianie wypełnia wizerunek czarnoskórego mężczyzny w zawoju i spódniczce, z rulonem w dłoni, drugą zaś słabo czytelną napis i data²⁰.

¹³ MNS-E-1019, 394.

¹⁴ MNS-E-911.

¹⁵ MNS-E-2512.

¹⁶ MNS-E-448.

¹⁷ MNS-E-908.

¹⁸ MNS-E-1161.

¹⁹ MNS-E-390.

²⁰ MNS-E-2513.

Urzędowa działalność cechu

Organizacje rzemieślnicze funkcjonowały jako urząd, na zgromadzeniach i posiedzeniach cechowych sporo czasu zajmowały różnorodne czynności prawne, a statuty wypełnione były wskazówkami odnośnie do ich wykonywania. Niezbędnym elementem podczas tych działań były przedmioty, które nadawały decyzjom i inicjatywom odpowiednią rangę prawną – a mianowicie pieczęcie. Odciski na dokumencie czy liście uwierzytelniały go, a także jednoznacznie identyfikowały i określały wystawcę. Zagadnienie pieczęci cechowych jest stosunkowo najlepiej opracowane w porównaniu z pozostałymi grupami zabytków²¹.

Pieczęcie cechowe w kolekcji MNS tworzą grupę liczącą 68 tłoków i 128 odcisków pieczętnych lakowych i gipsowych. Pochodzą z 25 miast, z których większość leży obecnie po stronie polskiej²². Historycznie reprezentują głównie teren Pomorza, nieliczne wyjątki także pogranicze Brandenburgii-Prus (Drawsko Pomorskie, Eberswalde, Ińsko, Świdwin, Trzebieńsko-Zdrój), Meklemburgii (Güstrow, Penkun) i Polski (Złocieniec). Chronologicznie obejmują okres od XV do początku XX w. Punkt ciężkości leży w wieku XVIII, nieco mniej liczne są zabytki z XVII i XIX stulecia. Reprezentowanych jest łącznie 61 cechów, w tym 39 pojedynczych i 22 łączone²³. Najliczniejsze są obiekty należące

²¹ R. Buczek, *Pieczęcie cechów...*, cz. I, s. 419–454. Głębszej analizy dokonała Barbara Lepówna w odniesieniu do cechu garncarzy: B. Lepówna, *Kola garncarskie na pieczęciach cechów zachodniopomorskich*, „Pomorania Antiqua” 5 (1974), s. 151–164. Z prac przedwojennych dotyczących pieczęci cechów niemieckich: A. Grenser, *Zunft-Wappen und Handwerker-Insigien. Eine Heraldik der Künste und Gewerbe*, Frankfurt am Main 1889. Praca najnowsza: A. Tomaszewska, *Ikografia pieczęci cechowych (XV–XIX w.) w zbiorach Muzeum Narodowego w Szczecinie*, w: *Wokół znaków i symboli. Materiały z konferencji. Pobierowo, 12–13 maja 2006*, Warszawa 2008, s. 91–105.

²² Miasta polskie: Chociwel, Białogard, Dąbie, Dobrzany, Drawsko Pomorskie, Golczewo, Gryfice, Ińsko, Kamień Pomorski, Koszalin, Miastko, Połczyn-Zdrój, Szczecin, Suchań, Świdwin, Świnoujście, Trzebieńsko-Zdrój, Trzebień nad Regą, Widuchowa, Złocieniec. Miasta niemieckie: Eberswalde, Gartz an der Oder, Greifswald, Güstrow, Anklam, Penkun.

²³ Liczba ta odnosi się ściśle do konkretnych, posiadanych przez MNS obiektów, jako iż cechy te w innych regionach występować mogą również łącznie z innymi lub – w wypadku łączonych – oddzielnie. Cechy pojedyncze: bednarzy, chirurgów, cieśli, farbarzy, garbarzy, garncarzy, gwoździarzy, iglarzy, kapeluszników, kominiarzy, konwisarzy, kotlarzy, kowali (o różnych specjalizacjach), krawców, malarzy, meblarzy angielskich, młynarzy, murarzy, perukarzy, piekarzy, półczoszników, rękawiczników, rymarzy, rzemieślników budowlanych, rzeźników (pod pojęciem tym połączone są różne cechy związane z ubojem zwierząt i obróbką mięsa), siodlarzy, stelmachów, stolarzy, sukienników, szewców, szklarzy, ślusarzy, tkaczy (czy raczej sieciarzy – *Garnweber*), winiarzy, tokarzy butelek (drewnianych), zegarmistrzów, złotników. Cechy łączone: cieśli i szkutników; cieśli, studzienników i zdunów; cyrulików i chirurgów; kowali i garbarzy; kowali i kuźnierzy; kupców i handlarzy sukniem; lewarków, ostrogarzy, rusznikarzy, ślusarzy i zegarmistrzów; malarzy i lakierników; młynarzy i piekarzy; murarzy, cieśli, studzienników i zdunów; murarzy,

do cechu szewców (20), kowali (15), rzeźników (12), stolarzy (11), bednarzy, krawców, cieśli, młynarzy, murarzy czy piekarzy.

Pola pieczęci w niemal wszystkich wypadkach są okrągłe, nieliczne tylko owalne²⁴, sześciokątne (sygnety)²⁵, jedno jest prostokątne²⁶.

Zdecydowana większość tłoków pieczętnych ma drewniany uchwyt, toczony, zakończony zazwyczaj grzybkiem. Na tym tle wyróżniają się tłoki sukienników szczecińskich z XV w. i bednarzy trzebiatowskich z XVIII w., odlane z jednego kawałka metalu, z uchwytami w kształcie szerokiej blaszki²⁷. Drewniany, walcowaty, ozdobiony obracającym się dookoła uchwyty drewnianym kołem zębatałym jest tłok stelmachów i kołodziejów z Drawska Pomorskiego (1736)²⁸. Formę walca mają również drewniany uchwyt pieczęci kowali ze Świdwina (1695), metalowy tłok pieczęci iglarzy z Anklam (1632), z końcem rozbitym od uderzeń, a także wąski uchwyt pieczęci kowali drobnej i grubej roboty ze Złocieńca (XVII w.)²⁹. Niewielkimi rozmiarami charakteryzują się pieczęcie prywatne mistrzów cechowych. W całości odlany z metalu, z płaskim uchwytem z otworem jest tłok młynarza o inicjałach GL z XVII w.³⁰ Wyjątkowe pod względem kształtu są osiemnastowieczne tłoki sygnetowe mistrza cechu młynarzy i gwoździarzy³¹. Przy kilku obiektach (głównie dziewiętnastowiecznych) brakuje uchwytów³².

Kwestia wizerunków przedstawionych w polach pieczęci cechowych nie będzie w tym tekście rozwijana, jako że jest to zagadnienie zbyt szerokie, a podstawowe informacje zostały już opublikowane w innym artykule³³.

cieśli, garncarzy i szutników; poszewników, barchaników i płócienników; powroźników, rymarzy i siodlarzy; stelmachów i bednarzy; stelmachów i kołodziejów; stelmachów, kołodziejów i bednarzy; stolarzy i bednarzy; stolarzy i tokarzy; stolarzy, tokarzy i stelmachów; ślusarzy, rusznikarzy i ostrogarzy; ślusarzy i kowali; ślusarzy, kowali i gwoździarzy; ślusarzy, ostrogarzy, rusznikarzy i zegarmistrzów.

²⁴ MNS-Sf-211, 242, 276, 300.

²⁵ MNS-Sf-497, 501.

²⁶ MNS-Sf-393.

²⁷ MNS-Sf-357, 371.

²⁸ MNS-Sf-387.

²⁹ MNS-Sf-410, 430.

³⁰ MNS-Sf-528.

³¹ MNS-Sf-497, 501.

³² MNS-Sf-280, 283, 287, 292, 294, 300, 323, 351.

³³ A. Tomaszewska, *Ikonaografia pieczęci...*

Drugą grupą zabytków są same dokumenty. Muzeum dysponuje jedynie czterema dokumentami pergaminowymi i jednym papierowym. Te pierwsze wystawione zostały przez kolejnych książąt z dynastii Gryfitów (Jana Fryderyka, Barnima II, Filipa II i Franciszka I) dla cechu krojczych sukna ze Stargardu Szczecińskiego. Pochodzą z lat 1583–1618 i zawierają potwierdzenie przywilejów cechowych³⁴. Ostatni pochodzi z 1792 r. i jest potwierdzeniem listu czeladniczego³⁵. Jedynie przy nim zachowały się dwa odciski pieczętne: jeden osobisty z gmerkiem w polu, drugi nieczytelny.

Uroczystości świeckie

Życie codzienne mieszczan przerywane było co jakiś czas nie tylko świętami kościelnymi, ale także uroczystościami wyprawianymi z okazji ważnych dla miasta rocznic czy jednostkowych zdarzeń. Członkowie cechów świętowali ponadto wydarzenia istotne dla funkcjonowania swojej organizacji, takie jak zgromadzenia całej braci, wyzwalanie czeladników czy przyjmowanie nowych członków. Wydarzeniom tym nadawano odpowiednią oprawę poprzez obrzędy, często uświęcone wieloletnią lub wielowiekową tradycją, w których istotną rolę odgrywały zarówno ustalone procedury zachowań, jak i liczne przedmioty.

Jednym z najważniejszych znaków rzemieślniczych były chorągwie. Na ich płatach zamieszczano liczne motywy wyrażające treści zawodowe, religijne czy związane z miastem. Geneza chorągwi cechowych związana jest z funkcją obronną, jaką pełniły cechy w stosunku do macierzystego ośrodka, były bowiem ich znakiem bojowym. Używano ich naturalnie znacznie częściej – powiewały nad przedstawicielami cechu podczas uroczystych procesji i świąt państwowych, miejskich, kościelnych czy organizacyjnych³⁶. W omawianych zbiorach zachowały się cztery tego typu zabytki, wszystkie z drugiej połowy XIX w.

Najwcześniejsza jest chorągiew cechu szewców z Wolina z 1858 r., która jako jedyna z dwóch nosi motywy związane z profesją cechu³⁷. Bezpośrednio na płóciennym płacie, o wymiarach 168 x 170 cm, namalowano trzy różne rodzaje butów, mężczyznę z kulą zamiast nogi, sztandarem i szablą, napisy i nazwiska. Całość obramowana została srebrną nicią.

³⁴ MNS-Sf-608-611.

³⁵ MNS-Sf-618.

³⁶ E. Bimler-Mackiewicz, *Znaki cechowe...*, s. 73–87.

³⁷ MNS-Rz-4001.

Nieco tylko młodsza jest chorągiew cechu murarzy z 1872 r. ze Szczecina. Na kremowym płacie, mocowanym na poprzecznym drzewcu, naszyto owalne jasnożółte pole, na którym złotą nicią wyhaftowano napis odnoszący się do właściciela oraz datę. Nad nimi umieszczono godło cechu – miarę, kątownik i pion w kolorze brązowym, na miarze zaś srebrny cyrkiel z nałożonymi na jego nóżki kilofem i kielnią tej samej barwy. Całość wraz z napisem otoczono wieńcem laurowym³⁸.

Pozbawione znamion godeł cechowych są dwie ostatnie chorągwie – związku rzemieślników ze Szczecina (1861–1894) oraz ze Świdwina (1899)³⁹. Pierwsza z nich, wykonana z jedwabiu i aksamitu, łączy w sobie elementy malowane i haftowane złotą nicią (napis). Dominującym motywem jest ozdobna lutnia o ramionach w kształcie odwróconych od siebie łabędzi, trzymających w dziobie końce wstążki, umieszczona na jasnożółtej wstawce. Lutnię otoczono od dołu związanymi wstążką gałązkami – palmową i oliwną; całość jasnego pola obramowana jest wicią roślinno-kwiatową. Ponad lutnią widnieje napis *Handwerker – Bessource*, poniżej zaś *Stettin*. Chorągiew ozdobiono szeroką bordową bordiurą, u góry wypełnioną ornamentem roślinnym i ozdobioną okrągłą tarczą z herbem miasta. Dół płatu wykończony jest złotymi frędzlami. Druga strona, ciemnozielona, z analogicznym obramowaniem jak pierwsza, zawiera tylko napis oraz daty: *Fest und klar./1861.1894./ Treu und wahr*. Pionowe usytuowanie wizerunku wskazuje na to, iż chorągiew umieszczona była prawdopodobnie na drążku poprzecznym.

Ostatnia chorągiew uszyta została z dwóch płatów cienkiego płótna, o wymiarach 127 x 147 cm, i zawieszona na pionowym drzewcu długości 160 cm; przed uszkodzeniem zabezpieczono ją metalową listwą. Na jednej stronie na niebieskim tle wyhaftowano złotą nicią wełnianą napis *Handwerker Bund Schivelbein 1899*. Poszczególne fragmenty napisu otoczone zostały ornamentem wyhaftowanym metaliczną, złotą nicią. Ta sama nić, skręcona we frędzle, zdobi dół chorągwi. Drugą stronę, o kremowej barwie, wypełnia napis wykonany kolorową metaliczną nicią: *SINIGHEIT MACHT STARK*.

Dużą grupę zbytków typowych dla cechów stanowią wilkomy. Spośród nich (27 sztuk) większość, bo aż 20, pochodzi z XVIII stulecia, pozostałe siedem zaś z wieku XVII.

³⁸ MNS-H-620.

³⁹ MNS-Rz-2003, 3960.

Wilkomy to puchary o ceremonialnym, reprezentacyjnym charakterze, o znacznej objętości, wykonane najczęściej z cyny, ewentualnie ze srebra (takich jednak w zbiorach MNS nie ma). Kształt większości z nich wpisuje się w podobny schemat – na okrągłej stopie i krótkim trzonie wspiera się wysoka, ozdobna czara z płaskim przewężeniem w połowie wysokości. Zazwyczaj zaopatrzone były w pokrywkę, przeważnie luźną, niepołączoną z resztą naczynia. Na niej umieszczano często figurkę trzymacza, najczęściej w zbroi oraz w hełmie, trzymającego tarczę i chorągiewkę. Na tych elementach chętnie umieszczano godło cechu, datę, ewentualnie inne napisy. Jeszcze więcej treści można było zmieścić na powierzchni czary – często było to powtórzone godło, ale i nazwiska fundatorów, daty czy inne napisy i dekoracje⁴⁰. Powszechnym uzupełnieniem czary były małe maski lwów, umieszczane w jednym lub dwóch rzędach na jej wypukłych fragmentach i służące jako uchwyty do zawieszek.

Wilkomy przechowywane w zbiorach MNS w większości odpowiadają temu opisowi. Nieco odmienną formę ma zabytek należący do cechu szczecińskich bednarzy, pochodzący z 1727 r., którego czara ma kształt dzwonu⁴¹, a także cechu gryfińskich murarzy z 1799 r., o kielichowatej czarze i przykrywie, którą zaopatrzone w uchwyt w postaci czterech złączonych wolut⁴².

Na dwunastu wilkomach umieszczono nazwiska czeladników i mistrzów, niekiedy wraz z datami ich przyjęcia do organizacji⁴³. Ciekawe pod tym względem jest naczynie ze Szczecina, na którym dopisywano nazwiska przez ponad 200 lat (1676–1886), co świadczy o dużym przywiązaniu do tradycji i związanych z nią obiektów⁴⁴. Przykrywki, ze względu na częsty brak ich trwałego umocowania do naczynia, zachowały się tylko przy części wilkomów. Na trzech z nich widnieje charakterystyczna postać rycerza. Na zabytku cieśli z Kołobrzegu (pierwsza połowa XVIII w.) trzyma on kartusz z godłem (pion, miara, poziomicą, młotki i kielnia) i datą⁴⁵; podobnie na wilkomie krawców ze Szczecina (1699)⁴⁶.

⁴⁰ E. Bimler-Mackiewicz, *Znaki cechowe...*, s. 107–110.

⁴¹ MNS-Rz-127.

⁴² MNS-Rz-217.

⁴³ MNS-Rz-3-6, 8, 10–11, 13, 18, 127, 214, 217.

⁴⁴ MNS-Rz-5.

⁴⁵ MNS-Rz-214.

⁴⁶ MNS-rz-14.

Tylko chorągiewkę natomiast, pozbawioną oznaczeń, zobaczyć można w rękach trzymacza na naczyniu z nieokreślonego miasta pomorskiego z 1685 r.⁴⁷

Bardzo istotnym elementem widocznym niekiedy na czarze wilkomu jest godło cechu. W zasobach MNS umieszczono je na dziewięciu zabytkach. Dwa z nich należą do cechów bednarskich. Na naczyniach bednarzy (XVIII w.) – ze Szczecina i z nieokreślonego miasta pomorskiego – widnieje beczka, na której ułożono cyrkiel; na pierwszym naczyniu – dodatkowo młotek widłak, siekiera i dwa skrzyżowane toporki⁴⁸. Na wilkomie szewców z Białogardu (1777) umieszczono wysoki męski but na obcasie⁴⁹, u stolarzy z Połczyna-Zdroju (1773) – hebel i miarę⁵⁰, u murarzy z Gryfina (1799) – cyrkiel, młot skrzyżowany z kielnią, pion i miarę⁵¹, u pomorskich piekarzy (1790) – ukoronowany precel⁵², a u sukieników z Gryfina (1774) – dwa skrzyżowane smyki przekratowane (czarne?), po ich bokach zaś zgrzebla⁵³. Aż cztery godła zaprezentowano na wilkomie zbiorowego cechu kowalskiego (1679): kowali, nożowników, mieczowników i kotlarzy – podkowę i młotek widłak; trzy ukoronowane, skrzyżowane sztuce (dwa noże i widelec); trzy ukoronowane szpady zebrane dołem i wbite w półksiężyc oraz kocioł⁵⁴.

Razem z wilkomami zachowały się w zbiorach trzy pojedyncze chorągiewki, pierwotnie trzymane przez tarczownika umieszczonego na przykrywie, które jednak zostały niegdyś oddzielone od reszty zabytku. Pierwsza z nich należała do cechu piekarzy z Pyrzyca (1719), nosi na sobie godło rozdzielone na dwie części – ozdobną romboidalną bułkę, mały bochenek chleba i cztery niewielkie, połączone bułeczki na awersie oraz precel wraz z datą na rewersie⁵⁵. Dwie pozostałe nie mają znaków identyfikacyjnych; jedna – murarzy ze Świdwina (1856) – ozdobiona została tylko napisem „Niech żyje”, drugą zaś, pomorską (1796), pozostawiono pustą⁵⁶.

⁴⁷ MNS-Rz-18.

⁴⁸ MNS-Rz-127, 8.

⁴⁹ MNS-Rz-9.

⁵⁰ MNS-Rz-13.

⁵¹ MNS-Rz-217.

⁵² MNS-Rz-215.

⁵³ MNS-Rz-216.

⁵⁴ MNS-Rz-15.

⁵⁵ MNS-Rz-662.

⁵⁶ MNS-Rz-663, 664.

Kolejny element powiązany z wilkomami to zawieszki. Fundowane były zazwyczaj przez członków cechu z okazji ich przyjęcia do organizacji, niekiedy dla uczczenia szczególnie ważnych wydarzeń. Zawieszano je na czarze naczyń w uchwytach w formie lwich paszcz, przymocowanych specjalnie w tym celu. Ich funkcja była dwojaka – z jednej strony stanowiły majątek cechu, tym bardziej że wykonywano je często ze srebra, z drugiej zaś służyły celom dekoracyjnym i prestiżowym⁵⁷. Najczęstszą formą był kształt kartusza lub owalny, w polu zaś uwieczniano nazwisko darczyńcy, poza tym dawano nierzadko godło, napisy wskazujące na powód fundacji, postaci świętych patronów lub inne elementy dekoracyjne.

W naszych zbiorach muzealnych znajduje się 27 zawieszek⁵⁸. Pochodzą one w większości okresu od drugiej połowy XVII do XIX w. Tylko nieliczne powiązane są z konkretnym wilkiem. Na dziewięciu z nich przedstawiono godło cechu. Na jednej z dwóch zawieszek zachowanych przy wilkocie cechu cieśli wybito punktowo siekierę skrzyżowaną z toporem, kątownik i piłę⁵⁹. Trzy zawieszki cechu stolarzy (1790, 1815, 1916) przedstawiają identyczne godło: hebel, a na nim kątownik skrzyżowany z cyrklem⁶⁰. Na dwóch zawieszkach cechu kowali z 1747 r. widnieje podkowa, w niej zaś obcegi i młotek widłak⁶¹, na zabytku należącym do garncarzy (1704) – koło garncarskie, a na nim bukiet tulipanów w wazonie⁶², na zawieszce młynarzy z Widuchowej z 1732 r. – koło zębate w ozdobnym obramowaniu z liści lauowych, zwieńczonych przedstawieniem aniołka⁶³. Wyjątkowo interesujący jest zabytek cechu piekarzy z 1793 r., na którym – pod godłem w postaci ukoronowanego precla podtrzymywanego przez lwy oraz sześciu bułeczek – umieszczono sylwetkę żaglowca⁶⁴.

Stosunkowo częste są zabytki z nazwiskami czeladników oraz datą, ufundowane prawdopodobnie przez wyzwalanego rzemieślnika⁶⁵, lub z kilkoma

⁵⁷ E. Bimler-Mackiewicz, *Znaki cechowe...*, s. 90–93.

⁵⁸ Jedna z nich, MNS-Rz-593, służyła prawdopodobnie jako plakietka mocowana na chorągwi.

⁵⁹ MNS-Rz-2856.

⁶⁰ MNS-Rz-1096, 637, 587.

⁶¹ MNS-Rz-588-589.

⁶² MNS-Rz-660.

⁶³ MNS-Rz-3335.

⁶⁴ MNS-Rz-590.

⁶⁵ MNS-Rz-588, 589, 638, 640, 642,

nazwiskami bądź informacją o wspólnej donacji całego cechu⁶⁶. Przykładem są dziewiętnastowieczne zawieszki cechu stolarzy z Uznamu, sporządzone według tego samego schematu graficznego (nazwisko, określenie profesji i data)⁶⁷. Trzy zawieszki zawierają treści religijne – krzyż maltański oraz wizerunki Matki Boskiej i Chrystusa⁶⁸, jedna zawiera odniesienia do trudnej sytuacji gospodarczej – wielkiej drożyzny⁶⁹, również jedna (1670) nosi wizerunek mężczyzny w szerokim kapeluszu z piórami.

Poza ceremonialnymi wilkomami każdy cech posiadał odpowiednią liczbę bardziej powszednich naczyń, potrzebnych w czasie uczt i zgromadzeń (kufle, kubki, dzbany czy talerze). W wypadku tego typu zabytków szczególnie trudno ustalić ich pochodzenie na podstawie samego wyglądu, jeśli nie zachowała się dotycząca ich dokumentacja, jako że stosunkowo rzadko umieszczano na nich specyficzne dla organizacji znaki czy napisy. W MNS przechowywanych jest 14 kufli, 4 dzbany, 3 kubki i 2 talerze.

Zdecydowana większość zachowanych kufli (XVIII–XIX w.) pochodzi z terenu Pomorza, jedynie trzy sztuki z dalej położonych miast niemieckich i jedna z Torunia. Przeważają te udekorowane godłem cechu (8 sztuk). Są to: niewielki kufel greifswaldzkich kowali z 1738 r. (podkowa, po jej bokach obcęgi i młotek)⁷⁰ i murarzy z początku XVIII w. (kątownik, nad nim młotek skrzyżowany z kielnią, powyżej cyrkiel)⁷¹, murarzy z Braunschweigu z 1823 r. (beczka, na niej cyrkiel, po bokach siekiera i pobijak)⁷², bednarzy z Dobrzan z 1745 r. (beczka, cyrkiel, po bokach siekiera i kilof oraz pobijak i druga siekiera)⁷³, kufel szczecińskich murarzy z drugiej połowy XIX w. (miara, na niej pion i cyrkiel, po bokach młotek i kielnia)⁷⁴, sukienników z Goleniowa z 1796 r. (w ozdobnym kartuszu nożyce sukiennicze w słup, skrzyżowane ze smykiem w pas) i dwa kufle rybaków z Gartz z 1793 r. (dwie ryby równolegle w pas)⁷⁵.

⁶⁶ MNS-Rz-592, 641, 2856/2.

⁶⁷ MNS-Rz-569, 572–574, 578, 580–585.

⁶⁸ MNS-Rz-2856/8-10.

⁶⁹ MNS-Rz-2856.

⁷⁰ MNS-Rz-242.

⁷¹ MNS-Rz-106.

⁷² MNS-Rz-227.

⁷³ MNS-Rz-245.

⁷⁴ MNS-Rz-255.

⁷⁵ MNS-Rz-240, 241, 247.

Trzy posiadane przez MNS kubki powstały w 2. połowie XVIII w., na jednym (z nieokreślonego miasta pomorskiego) wyryto godło bednarzy (beczkę, na której cyrkiel), na drugim godło garncarzy (koło garncarskie z wazonem)⁷⁶. Trzeci natomiast, ze Szczecina, pozostawiono bez identyfikujących oznaczeń, decydując się na symbole solarne – dwa księżycy od siebie i cztery gwiazdy dookoła⁷⁷.

Podobnie nieliczne są w kolekcji talerze. Jeden z nich – szczeciński (druga połowa XVIII w.) – nosi tylko nazwisko czeladnika i nazwę miasta⁷⁸, drugi zaś (1833) adnotację o ufundowaniu talerza dla kasy chorych czeladników ciesielskich przez jej członka⁷⁹.

Z większych objętościowo naczyń przetrwały w zbiorach MNS cztery dzbany cechowe, służące do przechowywania i przenoszenia trunku podczas uczt⁸⁰. Omawiane egzemplarze są stosunkowo nieduże – wysokością sięgają ok. 35 cm, kształt mają prosty, stożkowy lub beczułkowaty. Trzy z nich pochodzą z Pomorza (z Gryfina i dwóch nieokreślonych miast), powstały w XVIII w. i ozdobione zostały napisami wskazującymi na fundatorów⁸¹. Czwarty dzban (1712) odbiega od pozostałych zarówno pochodzeniem z niemieckiego miasta Halle, jak i formą. Stożkowy, na cienkich nóżkach i z pokrywką, udekorowany jest przestrzennym, plastycznym przedstawieniem szewca i dwiema parami butów oraz kartuszem z godłem organizacji (butem)⁸².

Bardzo ważnym elementem, wykorzystywanym zresztą także podczas ceremonii religijnych, był odświętny strój noszony przez starszyznę lub przedstawicieli organizacji, ozdabiany często godłami cechowymi lub motywami wskazującymi na daną profesję. Niestety, ze względu na swą nietrwałość zabytki takie rzadko zachowały się do czasów obecnych. W zbiorach MNS posiadamy jedynie dwie klamry do pasów, obie z nieokreślonego miasta pomorskiego.

Pierwsza należy do cechu cieśli z 1843 r.⁸³ Jest to mosiężna, prostokątna płytką z trzema otworami i fragmentem skórzanego paska (całość 55 x 180 mm).

⁷⁶ MNS-Rz-143, 142.

⁷⁷ MNS-Rz-281.

⁷⁸ MNS-Rz-47.

⁷⁹ MNS-Rz-91.

⁸⁰ E. Bimler-Mackiewicz, *Znaki cechowe...*, s. 103–107; *Zabytki cechów...*, s. 381–382.

⁸¹ MNS-Rz-187, 189, 265.

⁸² MNS-Rz-2456.

⁸³ MNS-Rz-423.

Na płytce wyryto datę, nazwisko właściciela – Hellmuth Utech – oraz godło cechu: cyrkiel skrzyżowany z kątownikiem oraz dwoma toporami. Druga klamra, również dziewiętnastowieczna, należała do przedstawiciela cechu murarzy⁸⁴. Zachowała się w postaci prostokątnej płytki (w kształcie litery C) z głębokim wcięciem w środkowej części, o wymiarach 60 x 115 mm. Wykonana jest z mosiądzu i cyny. Widnieją na niej inicjały F.L. oraz godło cechu nałożone na antyczny fronton: kątownik, nad nim pion, cyrkiel, dwa pobijaki, u góry cyrkiel skrzyżowany z młotkiem i kielnią.

Infrastruktura i znaki identyfikacyjne

Ostatnią grupą omawianych zabytków są obiekty służące do identyfikacji cechu oraz jego siedziby przez osoby trzecie – przechodniów, potencjalnych klientów – ale mające także uświetnić ją i dekorować.

Przed wszystkim należą tu wywieszki i szyldy o dwojakim przeznaczeniu. Jedne służyły jako dekoracja wnętrza izby lub gospody cechowej. Umieszczano je bezpośrednio na ścianie lub w specjalnie przygotowanych gablotach. Inne zawieszano przed warsztatem, ewentualnie gospodą, w celach głównie identyfikacyjnych i „reklamowych”.

W naszych zbiorach zachowało się 11 tego typu obiektów, przy czym niestety nie wszystkie w całości. Prawdopodobnie wszystkie lub zdecydowana większość zawieszona była na zewnątrz, nad wejściem do siedziby. Niemal wszystkie wykonane zostały z żelaza – zazwyczaj wycinane są z blachy żelaznej, rzadziej odlewane czy kute, w kilku wypadkach malowane.

Ze względu na fragmentaryczny stopień zachowania trudno ocenić, jak wiele z nich udekorowanych było pierwotnie godłem cechu. Zazwyczaj stanowiło ono główny element wywieszek, wskazywało bowiem jednoznacznie na profesję właściciela. Jedną z najbardziej interesujących jest wywieszka cechu stolarzy z 1852 r. w kształcie renesansowego, malowanego portalu, w którego ramach ujęto godło organizacji (narzędzia ułożone w symetryczną konstrukcję, niekompletnie zachowane: cyrkiel skrzyżowany z kątownikiem, hebel⁸⁵, kielnie, młotki)⁸⁶. Fragment również dziewiętnastowiecznego, mosiężnego szyldu murarzy ukazuje godło cechu (cyrkiel skrzyżowany z kątownikiem, wewnątrz pion)

⁸⁴ MNS-Rz-424.

⁸⁵ Te elementy mogą wskazywać na zbiorowy charakter cechu murarzy połączonych ze stolarzami lub też na wspólne użytkowanie jednej gospody.

⁸⁶ MNS-Rz-500.

podtrzymywane przez dwa wspięte lwy, obramowane gałązkami laurowymi, na których siedzi orzeł z rozpostartymi skrzydłami⁸⁷. Niemal w całości zachowana została wywieszka cechu cieśli (XIX w.) – ma ona formę okrągłego, ażurowego obramowania zdobionego wicią roślinną, w którym umieszczono skrzyżowane ze sobą cyrkiel, kątowniki, topory i kilof⁸⁸. Wyjątkowy w porównaniu z opisanymi jest zabytek cechu bednarzy (XVIII/XIX w.) w postaci kwadratowej czarnej blachy z dwoma hakami do zamocowania, otoczonej ażurowym ornamentem. W centrum złotą farbą namalowano z jednej strony ukoronowane godło cechu: beczkę, a na niej cyrkiel skrzyżowany z toporem i młotkiem, z drugiej zaś beczkę, na której skrzyżowano siekiere, topór i dwa pilniki (?). Dookoła godła umieszczono napisy, słabo jednak czytelne, gdyż na pierwotny napis nałożono w późniejszym okresie drugi; po latach wierzchnia warstwa się przetrzała i oba wizerunki nakładają się na siebie⁸⁹. Również do cechu bednarzy należy fragment siedemnastowiecznej wywieszki ze sceną figuralną, przedstawiającą dwóch mężczyzn opartych o stojącą między nimi beczkę, z młotkami w rękach wzniesionych na zewnątrz ku górze i z fajkami w ustach⁹⁰. Klucze, przypuszczalnie wskazujące na organizację ślusarzy, przedstawiają dwa obiekty – wywieszka z ok. 1800 r., w postaci długiego trójkątnego wysięgnika z ażurowym wzorem, na którym zawieszono klucz z uchwytem w kształcie liry, oraz sam klucz, prawdopodobnie z terenu Wielkopolski (XIX/XX w.)⁹¹.

Pozostałe zabytki nie mają już cech, które informowałyby o profesji ich właścicieli. Mężczyznę z plecakiem i laską (wędrownego czeladnika?) oraz mężczyznę z fajką i w wysokim kapeluszu, siedzącego na kozie – ukazują dwa fragmenty szyldów z XVIII/XIX w.⁹² Pozostałe dwa fragmenty (oba z pierwszej połowy XIX w.) to same wysięgniki do wywieszek cechowych. Pierwszy ma postać długiego ramienia, na którym siedzą dwugłowy, ukoronowany orzeł z rozpostartymi skrzydłami oraz mężczyzna kroczący z chorągwią⁹³, drugi zaś ma kształt wydłużonego trójkąta, wypełnionego ażurowym wzorem⁹⁴.

⁸⁷ MNS-Rz-665.

⁸⁸ MNS-Rz-1033.

⁸⁹ MNS-Rz-1731.

⁹⁰ MNS-Rz-502.

⁹¹ MNS-Rz-497, 2473.

⁹² MNS-Rz-658, 666.

⁹³ MNS-Rz-498.

⁹⁴ MNS-Rz-499.

Na koniec trzeba wspomnieć o dwóch jednostkowych zabytkach. Są to dwa kamienie fundacyjne z piaskowca – klince z portalów magazynów w murach szczecińskich fortyfikacji. Pierwszy ufundowany został przez kupców szczecińskich w 1737 r. Na jego powierzchni namalowano biało-czarny trójżagłowiec ze wzdętymi na wietrze żaglami⁹⁵. Drugi, z 1740 r., umieszczony był u wejścia do magazynu mistrza ceglarskiego Wilhelma Vollerta. W tym wypadku poprzestano na samym napisie informującym o inicjatorze i okolicznościach fundacji⁹⁶.

Przedstawione zabytki stanowią wprawdzie tylko niewielką część pierwotnego stanu posiadania organizacji cechowych na Pomorzu, tym bardziej jednak są godne uwagi jako unikatowe źródła do historii regionalnej, niekiedy też gospodarczej. Reprezentują różne dziedziny życia zawodowego i towarzyskiego cechów, wskazując na ich wszechstronność. Tekst niniejszy jest punktem wyjścia dla badaczy, którzy zdecydują się wykorzystać do swej pracy także źródła niepisane. Bliższa analiza poszczególnych obiektów może być pomocna przy ustalaniu zarówno znaczenia oraz zamożności konkretnych organizacji, jak i ich chronologii czy funkcjonowania w ramach miasta.

Bibliografia

- Bimler-Mackiewicz E., *Znaki cechowe i ich funkcje na ziemiach polskich. Studium źródłoznawcze*, Warszawa 2004.
- Zabytki cechów śląskich*, red. M. Korzel-Kraśna, Wrocław 2001.
- Buczek R., *Pieczęcie cechów zachodniopomorskich od XV do XIX wieku*, Cz. I: *Katalog*. „Materiały zachodniopomorskie” 6 (1960), s. 419–454.
- Greiser A., *Zunft-Wappen und Handwerker-Insig-nien. Eine Heraldik der Künste und Gewerbe*, Frankfurt am Main 1889.
- Lepówna B., *Koła garncarskie na pieczęciach cechów zachodniopomorskich*, „Pomor-
nia Antiqua” 5 (1974), s. 151–164.
- Majewski M., *Odciski stargardzkich pieczęci cechowych w Archiwum Księżąt Szczeciń-
skich*, w: *Wokół znaków i symboli. Herby, pieczęcie i monety na Pomorzu, Ślą-
sku i ziemi lubuskiej do 1945 roku*, red. A. Chlebowska, A. Gut, Warszawa 2008,
s. 91–105.

⁹⁵ Oryginalnie żagłowiec miał kolor brązowy, z bordowo-złotymi wykończeniami mostka na morskozielonym tle. MNS-Szt-634.

⁹⁶ MNS-Szt-648.

Szczecin i Pomorze Zachodnie w dziełach kartograficznych, dokumentach i pieczęciach. Wystawa archiwalna w ramach obchodów 750 rocznicy nadania praw miejskich Szczecinowi, red. M. Frankel, Szczecin 1993.

Tomaszewska A., *Ikonografia pieczęci cechowych (XV–XIX w.) w zbiorach Muzeum Narodowego w Szczecinie*, w: *Wokół znaków i symboli. Materiały z konferencji. Pobierowo, 12–13 maja 2006*, Warszawa 2008, s. 91–105.

GUILD RELICS IN THE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM IN SZCZECIN

SUMMARY

Craft guilds participated actively in the socio-economic life of towns from the 13th century up to the 19th century. A valuable and interesting source to study their history are material relics that remained of their activities. The article describes the guild artefacts which are to be found in the collection of the National Museum in Szczecin. They have been divided into several groups according to their application: fittings of the guild chamber or inn, objects used in the formal activities of the guilds, and identification and legal signs.

The article is a starting point and a hint for the researchers who will decide to use other than written sources in their investigations. A closer analysis of particular objects may be useful not only in the description of the functioning and importance of the organisations analysed, but in establishing their chronology.